

Staré stezky na území Čech a Moravy

Vznik sítě cest – hydrogeografická hypotéza

Přírodní a společenské poměry jsou v úzkých vazbách, jak (podle R. Květa) vyplývá ze srovnání čtyř osnov v krajině, které vznikaly ve čtyřech fázích:

- V litosféře vzniká síť puklin, která do jisté míry rozhoduje o tváři krajiny (v místech křížení poruch např. vyvěrají minerální vody).
- Linie puklinatosti předznamenávají vznik zlomů, podél nichž stoupají či klesají bloky zemské kůry. Výškově členěný reliéf zemského povrchu umožňuje, aby vodní srážky stékaly nejdříve do přirozených sběrných linií poruchových zón ve snížených polohách. Pozvolna vzniká hydrogeografická síť.
- Vodní toky vytvářejí předpoklady pro průchod krajinou, podél řek proniká pravěký člověk. Průchod krajinou umožňují i bezvodá údolí, horská sedla, průsmyky apod.
- Na stezkách se uskutečňují mezilidské kontakty – šíří se zprávy, mýty, symboly, ale i praktické zkušenosti, přepravuje se a vyměňuje zboží (zprvu pazourky, později rudy, keramika, textil) – a posléze podél nich vznikají lidská sídliště, která mají za následek jemnější větvení stezek. K potřebě měnit stezky v cesty přivádí člověka vznik povozu.

První změny starých stezek – keltské osídlení (v posledních stoletích př. Kr.). Velká oppida se již nestavěla na křižovatkách, ale na ostrožnách nad nimi. Síť prehistorických cest nestačila a v nejvíce osídlených oblastech vznikala nová struktura komunikací.

LEGANDA K MAPCE

Barevně – průběh starých dálkových stezek a jejich sepětí s různými jevy, jako jsou významné poruchy zemské kůry, polohy trhových míst z 12. a 13. století a místa nálezů starých mincí na Moravě.
Černě tečkovaně – spojovací stezky.

- úseky zlomů podle tektonické mapy (Geologický atlas Československa, 1967)
- úseky tektonických předurčených říčních koryt podle hydrogeologické mapy
- úseky poruch dle geodetických měření
- lokality trhů
- ▲ místa nálezů starých mincí

Červeně – Jantarová stezka.
Podle knihy R. Květa *Duše krajiny*

Praha – Stará Boleslav – v 10.

stol. zaručeně existovalo spojení mezi centrem Přemyslovců na Hradě a jejich boleslavským hradištěm. Cesta pravděpodobně existovala již dříve. Nejstarší její trasa se držela vody: od ústí Rokytky v Libni přes Vysočany k prameni Vinořského potoka u Kbel, podél jeho toku pak na Vinoř, Podolánku, Dřevčice až do Brandýsa, kde byl brod přes Labe (viz mapku). Později se cesta mírně obměňovala.

Orlicko-romžská stezka

Kroměříž, Prostějov, Moravská Třebová, Ústí nad Orlicí, Hradec Králové, Jičín.

Jantarová stezka

– nejméně a patrně jedna z nejstarších. Odborníci kladou její průběh do různých míst. Většinou se uvádí, že v době římské vedla od Baltu (konkrétně od ústí Visly) Moravskou bránou do Carnunta (u Vídně) a tam na ni navazovaly další cesty, například na jih do Aquileie, přístavu v Jaderském moři (u Terstu). Baltský jantar se dostával na jih prokazatelně od eneolitu do raného středověku. Nelze však vyloučit, že stezka existovala mnohem dříve.

Tabulku připravila Pavla Loucká, layout © Pavel Hošek, tabulka © Vesmír

Libická stezka

(podle Libice nad Doubravou), dříve též liběčská, liběčská, Libětina, via Lubetina, sledovala na Moravě tok Oslavy a v Čechách tok Doubravy.

Haberská stezka

šla od Lávy n. D. (Laa an der Thaya) přes Znojmo a Jihlavu na Čáslav.

Česká stezka

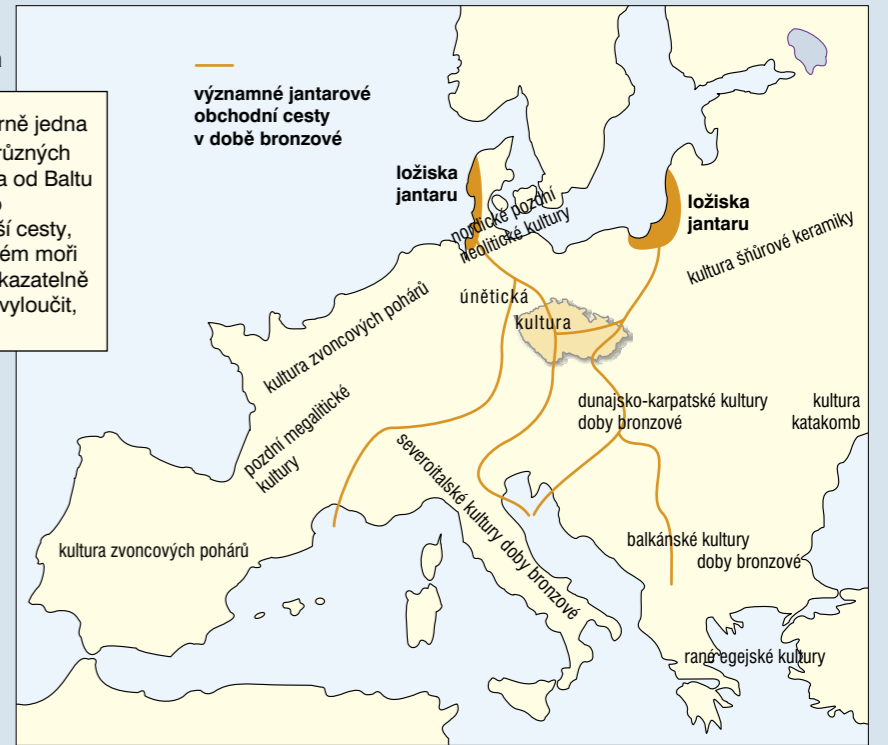
– vedla od Ostřihomi a Trnavy přes Holíč, odkud se úsekem Jantarové stezky přenášela přes velkomoravskou osadu Mikulčice a pokračovala na Klobouky, Čejč, Hodonín přes Brno, Litomyšl a Pardubice do Prahy.

Mušovská křižovatka (jedna z křižovatek Jantarové cesty). Někdejší obec Mušov, zatopená Novomlýnskými nádržemi, měla velice významnou polohu (viz mapku). V jejím okolí se nachází geotektonický uzel, což lze sledovat i na vodních tocích, jejichž průběh je vázán na poruchy zemské kůry a s nimi související zóny s poklesovou tendencí. Hydrogeografický uzel na malé ploše tvoří tři řeky: Jihlava se tam vleává do Svratky a ta ústí do Dyje. Podél řek patrně vedly prehistorické stezky, které se zde sbíhaly. Okolí mušovské křižovatky je podle archeologických nálezů osídleno přinejmenším od mladšího paleolitu (Dolní Věstonice). Nálezy z mezolitu, neolitu, eneolitu, doby římské i doby příchodu Slovanů svědčí o neustálém stěhování zboží přes tato místa.

Byla cesta, byla ušlapaná, kdo ju šlapal, kdo ju šlapal?
Matka Krista Pána.

Moravská vánoční koleda

významné jantarové obchodní cesty v době bronzové

LITERATURA

Radan Květ: *Duše krajiny*. Staré stezky v proměných věkú, Academia, Praha 2003
Nataša Steinová: *Z historie kamenných křížů na Děčínsku*, Vladimír Štindl, Děčín 1994
R. Kozák: *Příběhy schované v žule*, Jelmo, Rudolfov 1995
Historie světa, Columbus, Praha 1998

Znamení při cestě

Území v prehistorii bývala patrně vymežována přirozenými mezníky – skálou, stromem, řekou, jezerem. K čemu všemu sloužily prehistorické vztčené kameny, to přesně nevíme. Dnes jsme však nakloněni myšlence, že šlo především o posvátné, kultovní místo, a jejich astronomickou orientaci chápeme spíše jako pokus o pozemské zachycení kosmického řádu. I když Stonehenge u nás nemáme, méně nápadné megalitické památky lze vidět i u nás (v okolí Znojma, Kutné Hory, v záp. Čechách aj.). S počátky křesťanství přibyl k znamením při cestě symbol kříže (v nejrůznějších provedení), později i drobné církevní stavby, někdy uprostřed stromů. Z raných dob křesťanství se ale mnoho znamení nedochovalo. Dřevěné kříže zetlely a kamenné „cyrilometodějské“ kříže („baby“) nepocházejí z Velké Moravy – ve skutečnosti jsou mladší (maximálně 800 let). Zpravidla bývají považovány za smířící kříže, ale v některých případech se uvažuje o jejich roli pocestních znamení. Některé (tzv. „pozorky“) mohly mít výstražnou funkci v místech náhlé změny terénu či křížení cesty s vodním tokem, jiné mohly plnit funkci hraničního kamene. Také mohly souvislet s vymezením okruhu mílového práva, s povinností zaplatit mýtný poplatek. Z pozdějších let pocházejí svaté obrázky na rozcestích či u studánek, boží muka, pomníčky (k mnohým z nich se váže pověst), osamělé kapličky či poutní kapličky jednotlivých zastavení křížové cesty. Kaple na kraji obce zpravidla ukazovala křižovatku, kostel na kraji obce u řeky zdálky zviditelňoval brod.

Kamenný kříž, který do r. 1840 stál na louce u studánky v Soutěškách na Děčínsku, kresba © Nataša Steinová

Přechody na Slovensko

– Keltové (podle analýzy keltského osídlení ve vazbě na zjištěné staré stezky) nejspíš procházeli na Slovensko z Uherského Brodu, a to buď přes Vlárský průsmyk, nebo přes Bánov a údolím Březové. V dobách Velkomoravské říše se používal spíš průchod z Hodonína na Jablonici.